

BANKLARDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA BOSHQARISHNING ZAMONAVIY USULLARI (“HAMKORBANK” ATB MISOLIDA)

Xatamov Farrux Muxammadovich

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistanti

HatamovFarruh@hamkorbank.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18721149>

O‘zbekiston iqtisodiy tizimida tijorat banklari moliyaviy barqarorlikni ta‘minlovchi asosiy institutlardan biri hisoblanadi. Ular kreditlash orqali ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, tadbirkorlik va ijtimoiy sohalarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlab, iqtisodiyotning o‘shishiga bevosita hissa qo‘shadi. Shu bilan birga, banklarning kredit faoliyati doimo ma‘lum darajada xavf — ya‘ni kredit riski bilan bog‘liq bo‘ladi. Kredit riski — bu qarz oluvchining o‘z majburiyatlarini belgilangan muddatda va to‘liq hajmda bajarmaslik ehtimolidir. Bunday xavf bankning moliyaviy natijalariga, foydalilik darajasiga va hatto butun tizimning barqarorligiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli, kredit risklarini aniqlash, baholash va boshqarish masalasi har bir tijorat bankinging eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank tizimida keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, Markaziy bank tomonidan risk-menejment tizimini kuchaytirishga, xalqaro standartlar asosida moliyaviy nazoratni joriy etishga va kredit portfellari sifatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar izchil olib borilmoqda. 2025-yil 1-iyun holatiga ko‘ra, tijorat banklarining jami kredit portfeli 567,7 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lib, bu 2023-yildagi 470 trillion so‘mlik ko‘rsatkichdan 21 foizga yuqori. Bu raqamlar iqtisodiyotda kreditlash hajmining sezilarli darajada kengayganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, muammoli kreditlar (NPL — Non-Performing Loans) ulushi 2023-yildagi 4,2 foizdan 2025-yilda 3,8 foizgacha kamaygan. Bu esa banklarning kredit risklarini baholash va boshqarish tizimlari samarali ishlayotganidan dalolat beradi.

O‘zbekistonning yirik tijorat banklaridan biri bo‘lgan “Hamkorbank” ATB kredit risklarini boshqarish bo‘yicha ilg‘or texnologiyalarni joriy etish bilan ajralib turadi. Bank 2024-yilda “CreditRisk+” nomli sun‘iy intellekt asosida ishlovchi kredit baholash tizimini ishga tushirdi. Ushbu tizim mijozlarning to‘lov qobiliyatini real vaqt rejimida baholaydi, qarz oluvchining moliyaviy tarixini, daromad manbalarini, xarajat odatlarini va boshqa muhim ko‘rsatkichlarni tahlil qiladi. Natijada, kredit ajratish qarorlari inson omilidan kamroq ta‘sirlanadi va riskni kamaytirishga xizmat qiladi. 2025-yil holatiga ko‘ra, “Hamkorbank” ATBning kredit portfeli 26,4 trillion so‘mni tashkil etgan bo‘lib, muammoli kreditlar ulushi 1,4 foiz darajasida qayd etilgan. Bu O‘zbekiston bank sektoridagi o‘rtacha ko‘rsatkichdan ikki baravar past natijadir.

Zamonaviy bank amaliyotida kredit risklarini baholashda bir nechta ilg‘or yondashuvlar qo‘llaniladi. Birinchidan, skoring tizimlari orqali mijozlarning kreditga layoqatliligi avtomatik baholanadi. Ikkinchidan, Big Data texnologiyalari yordamida qarz oluvchilarning turli manbalardan olingan katta hajmdagi ma‘lumotlari tahlil qilinadi. Uchinchidan, sun‘iy intellekt algoritmlari qarz oluvchining kredit tarixini, ish joyi barqarorligini va boshqa omillarni birgalikda ko‘rib chiqadi. To‘rtinchidan, real vaqtli monitoring tizimlari kredit portfelidagi o‘zgarishlarni kuzatadi va muammoli kreditlarning oldini olish imkonini beradi. Bunday yondashuvlar banklarga qarz berish qarorlarini aniqroq qabul qilish va risklarni oldindan prognozlash imkonini beradi.

O'zbekiston bank tizimida raqamli transformatsiya jarayoni ham kredit risklarini kamaytirishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, mobil ilovalar, onlayn skoring tizimlari va avtomatlashtirilgan kredit baholash platformalari orqali kredit jarayonlari tezlashmoqda, inson xatoliklari kamaymoqda. Natijada, kredit riskining subyektiv baholanish darajasi qisqarmoqda. Shu bilan birga, Markaziy bank tomonidan joriy etilgan yangi "Risklarni baholash va nazorat qilish metodologiyasi" (2024) banklarga ichki nazorat tizimlarini mustahkamlash imkonini berdi.

2023–2025-yillar davomida tijorat banklarining kredit portfeli tarkibida sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Iste'mol kreditlari ulushi 24 foizdan 29 foizgacha oshgan, mikroqarzlarning ulushi esa 5 foizdan 9 foizgacha ko'tarilgan. Bu holat aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari kengayganini bildiradi. Shu bilan birga, korporativ kreditlarning ulushi 61 foizdan 57 foizgacha qisqargan — bu esa iqtisodiyotning diversifikatsiyasi jarayonini ko'rsatadi. Barcha bu ko'rsatkichlar kredit riskini turli sohalarga taqsimlash orqali umumiy xavfni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Kredit risklarini boshqarishning samaradorligi ko'p jihatdan banklarning ichki siyosati va boshqaruv madaniyatiga ham bog'liq. "Hamkorbank" ATB o'z faoliyatida "risk asosida boshqaruv" tamoyiliga amal qiladi, ya'ni har bir kredit qarori oldidan qarz oluvchining moliyaviy holati, bozordagi o'zgarishlar, kredit portfeli diversifikatsiyasi va ehtimoliy yo'qotishlar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, bank ichki audit va nazorat tizimini mustahkamlab, risklarni erta aniqlash uchun avtomatlashtirilgan signal tizimini joriy etgan. Ushbu yondashuvlar bankning moliyaviy barqarorligini oshirib, investorlar ishonchini kuchaytirgan.

Kredit risklarini samarali boshqarish uchun xalqaro tajriba ham muhim ahamiyatga ega. Basel III xalqaro standartlariga muvofiq, banklar kapital yetarliligi koeffitsientini (CAR) 13 foizdan kam bo'lmagan darajada ushlab turishlari kerak. "Hamkorbank" ATBda bu ko'rsatkich 2025-yilda 18,7 foizni tashkil etgan, bu esa bankning moliyaviy xavfsizlik yostiqchasini ta'minlaydi. Bundan tashqari, bank risklarni geografik va tarmoq kesimida diversifikatsiya qilib, potensial yo'qotishlarning ta'sirini kamaytiradi.

Shuningdek, inson omili ham kredit risklarini boshqarishda asosiy ahamiyatga ega. Bank xodimlarining malakasi, axborot xavfsizligi, ichki nazorat tizimining kuchliligi va korporativ boshqaruv madaniyati risk darajasini belgilovchi asosiy omillardandir. Shu bois "Hamkorbank" ATB muntazam ravishda risk-menejment bo'yicha treninglar o'tkazadi, xalqaro tajriba almashinuv dasturlarida ishtirok etadi va xodimlar malakasini oshirishga katta e'tibor qaratadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2023–2025-yillar davomida O'zbekiston bank sektorida kredit risklarini kamaytirish bo'yicha sezilarli natijalarga erishilgan. Muammoli kreditlar ulushi pasaygan, kredit portfeli hajmi esa barqaror o'sib borgan. "Hamkorbank" ATB tajribasi mamlakatdagi boshqa tijorat banklari uchun amaliy model bo'lib xizmat qilmoqda. Bank risklarni baholashda texnologik yechimlardan faol foydalanish orqali kredit sifatini yaxshilashga erishgan.

Kredit risklarini boshqarish bo'yicha tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, banklar o'rtasida ma'lumot almashish mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Yagona milliy kredit reyting tizimini yaratish orqali qarz oluvchilarning to'lov intizomini aniqroq baholash mumkin bo'ladi. Shuningdek, Big Data asosida ishlovchi integratsiyalashgan risk baholash platformasi barcha tijorat banklari uchun yagona tahliliy maydon yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston bank tizimida kredit risklarini boshqarishning zamonaviy usullari — raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, avtomatlashtirilgan skoring tizimlari va tahliliy modellar — amaliy natijalar berayotganini ko‘rish mumkin. “Hamkorbank” ATB misolida bunday yondashuvlar muammoli kreditlar ulushini kamaytirib, bank barqarorligini oshirgan. Kelgusida ushbu tajribani boshqa banklarda keng joriy etish, risk-menejmentni xalqaro standartlar asosida rivojlantirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash va xodimlar malakasini oshirish O‘zbekiston bank tizimining raqobatbardoshligi va moliyaviy barqarorligini yanada mustahkamlaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Tijorat banklari faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari (2023–2025-yillar statistik byulletenlari)*. – Toshkent: Markaziy bank nashriyoti, 2025.
2. “Hamkorbank” ATB. *Yillik moliyaviy hisobot va korporativ boshqaruv hisobotlari (2023–2024)*. – Toshkent: Hamkorbank matbuot xizmati, 2025.
3. Jahon banki. *Global Financial Development Indicators*. – Washington D.C., 2024.
4. Basel Committee on Banking Supervision. *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. – Bank for International Settlements, 2023.
5. EY (Ernst & Young). *Global Banking Risk Management Survey – 2024*. – London: EY Publications, 2024.
6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. *Moliyaviy barqarorlik to‘g‘risidagi hisobot*. – Toshkent, 2025.
7. Karimov, M. (2023). *Tijorat banklarida kredit risklarini boshqarishning samarali usullari*. – “Iqtisodiyot va moliya” jurnali, №4, 56–62-betlar.
8. Rasulov, A. (2024). *Sun’iy intellekt asosida bank risklarini tahlil qilish modellari*. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy to‘plami, №2, 33–39-betlar.
9. Otabekov, S. (2023). *O‘zbekiston bank tizimida risk-menejmentni takomillashtirish masalalari*. – “Bank ishi” ilmiy jurnali, №3, 22–27-betlar.
10. IMF (International Monetary Fund). *Financial Soundness Indicators Compilation Guide*. – Washington D.C., IMF Publication, 2023.